

Wstęp

Krytycyzm wobec etyki prawniczej opiera się na poglądzie, że pełni ona funkcje odmienne od deklarowanych. W wersji radykalnej teza ta głosi, że etyka prawnicza to ideologia służąca realizacji interesów społecznej grupy prawników oraz instrument dominacji nad innymi grupami społecznymi, w szczególności klientami. W wersji pośredniej odnajdujemy pogląd, że etyka prawnicza próbuje godzić ze sobą elementy, które są nie do pogodzenia w nowoczesnych społeczeństwach. Przejawia się to m.in. w sprzeczności między zastosowaniem zasad etyki jedynie do prawników a deklarowaniem ich uniwersalnego charakteru oraz między poszukiwaniem jednoznacznych rozwiązań typowych dla prawa a stawianiem dylematów etycznych przed racjonalną i odpowiedzialną jednostką. Stanowisko umiarkowane przekonuje, że etyka prawnicza ma charakter stosowany, z jednej strony na gruncie wielkich teorii etycznych formułuje ogólne zasady etyki, z drugiej natomiast badając różne praktyki społeczne, systematyzuje występujące w nich dylematy moralne i próbuje je rozwiązywać przy pomocy zasad. Nie pretenduje do zbudowania dziedziny wiedzy, która w sposób systematyczny wykladałaby normy postępowania, zakłada jednak, że ogólna refleksja w zakresie etyki prawniczej jest możliwa i potrzebna.

Najpełniejszą akceptację dla etyki prawniczej wyrażają ujęcia tego zjawiska, które można określić jako teorie etyki prawniczej – teorię etyki sytuacyjnej prawnika oraz wielopłaszczyznową teorię etyki prawniczej. Pierwsza opiera się na założeniu obiektywnego istnienia wartości i istnieniu korporacji prawniczej jako podmiotu, druga przyjmuje założenie uniwersalnej odpowiedzialności moralnej prawników za prawo rozumiane jako praktykę społeczną. Obie traktują etykę zawodową jako dziedzinę wykraczającą poza zadania etyki stosowanej. Zauważają, że dostosowanie ogólnych zasad etycznych do specyfiki praktyki prawa rzadko poprzestaje jedynie na formułowaniu dylematów i wskazówek w jaki sposób sobie z nimi radzić. Może ona bowiem osiągnąć to, co w skali całego społeczeństwa jest coraz mniej możliwe, tj. wypracować zbiory obowiązków zawodowych, które służą realizacji wartości. W ten sposób spełnia dwie bardzo istotne funkcje każdej etyki: reguluje postępowanie ludzi oraz jest źródłem ich tożsamości. Nie jest więc jedynie etyką stosowaną, lecz odrębnym szczególnym sposobem funkcjonowania moralności we współcze-

snych społeczeństwach¹. Wśród problemów etyki prawniczej szczególne miejsce zajmuje zagadnienie statusu kodeksów etyki zawodowej i zasadności ich tworzenia.

Kodyfikacja etyki zawodów prawniczych w zasadzie już się dokonała. Oprócz Zbioru Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu, który w swojej pierwszej postaci został przyjęty przez Naczelną Radę Adwokacką w 1961 r., a który dziś obowiązuje w wersji przyjętej w 1998 r., w ostatnich latach uchwalano m.in. w 1987 r. pierwsze Zasady Etyki Zawodu Radcy Prawnego, które w 2008 r. zostały zastąpione przez Kodeks Etyki Radcy Prawnego, w 1997 r. Kodeks Etyki Zawodowej Notariusza, w 2002 r. Zbiór Zasad Etycznych Prokuratora oraz Zbiór Zasad Postępowania Sędziów, w 2003 r. Zbiór Zasad Etyki Zawodowej Sędziów, wreszcie w 2012 r. Zbiór Zasad Etyki Zawodowej Prokuratorów.

Adwokatura jako pierwsza nadała zasadom etyki zawodowej usystematyzowany charakter, uznając ich znaczenie i rolę dla właściwego wykonywania zawodu adwokata, jego postrzegania przez sądy oraz innych uczestników wymiaru sprawiedliwości, w opinii publicznej oraz relacji wewnątrzśrodowiskowych. Droga, która doprowadziła do nadania zasadom etyki i godności zawodu dzisiejszej rangi była jednak – zapewne właśnie z powodu pionierskiego charakteru tych działań – drogą najdłuższą i zapewne najtrudniejszą.

Do 1961 r. nie istniał żaden sformalizowany zbiór, wykaz czy też katalog przewinień przeciwko zasadom etyki adwokackiej lub godności zawodu adwokata. Mimo to, akty prawne tworzące ustrój adwokatury przewidywały odpowiedzialność dyscyplinarną za tego rodzaju przewinienia. Dekret Naczelnika Państwa z 24.12.1918 r. w przedmiocie statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego regulował odpowiedzialność dyscyplinarną m.in. za „wykroczenia przeciwko honorowi i godności stanu adwokackiego”, rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 7.10.1932 r. – Prawo o ustroju adwokatury – za „uchybiecie godności stanu adwokackiego”, ustawa z 4.5.1938 r. – Prawo o ustroju adwokatury – za „uchybiecie godności stanu”, wreszcie ustawa z 27.6.1950 r. o ustroju adwokatury – za „postępowanie sprzeczne z zasadami słuszności lub godności”.

Pierwsze próby opisanie zasad etyki adwokackiej podjęto już u schyłku XIX w. W 1886 r. opracowany został przez adwokatów *A. Suligowskiego*, *S. Belzę*, *J. Benzefa* i *A. Preisa* tzw. kwestionariusz do etyki obrończej². Na zjeździe adwokatów polskich we Lwowie w 1914 r. adwokat *A. Mogielnicki* przedstawił referat postulujący powołanie komisji celem zebrania w całość zasad etyki adwokackiej oraz tezy mające stanowić podstawę przyszłego opracowania³. Uchwała Ogólnego Zjazdu

¹ *P. Skuczyński*, Główne kierunki rozwoju etyki prawniczej w Polsce, [w:] 10 lat Studenckiego Stowarzyszenia Etyki Prawniczej, Warszawa 2011.

² *Z. Krzemiński*, Z historii prac nad kodyfikacją zasad etyki adwokackiej, Pal. 1968, z. 11.

³ *J. Basseches*, *J. Korkis*, Ustrój adwokatury, Lwów 1938, s. 8.

Adwokatury Polskiej z 1919 r. zalecała ograniczenie prac w kwestiach etycznych do stworzenia księgi zasadniczych orzeczeń dyscyplinarnych. Dyskusja nad zagadnieniem opracowania zasad etyki adwokackiej tocząca się w latach 1929–1935 w Izbie Warszawskiej, zwieńczona uchwałą Rady Adwokackiej w Warszawie z 1.10.1935 r. o powołaniu komisji, która miała się zająć opracowaniem zasad etyki, nie była wolna od kontrowersji. Dowodem tego niech będzie zapis jednego z głosów w dyskusji: „ani godność, ani honor w ramki przepisów i paragrafów ująć się nie dadzą”. Finałnie uchwała Rady Adwokackiej w Warszawie stwierdzała, że „kodyfikacja zasad etyki adwokackiej z natury rzeczy musiałaby wkraczać nieraz w dziedzinę ustalania tych czy innych zasad, tak iż w tej dziedzinie kodyfikacja nie wydaje się możliwa, natomiast możliwe jest i wysoce pożądane zebranie i wydanie w sposób systematyczny zasad etyki zawodowej, ustalonych już dotychczas przez organ samorządu adwokackiego, a rozsianych – między innymi – w szeregu orzeczeń i uchwał Naczelnej Rady Adwokackiej, SN oraz sądów dyscyplinarnych izb adwokackich”⁴.

Swoistą funkcję zbioru zasad etycznych pełniła w ostatnich latach II Rzeczypospolitej oraz w latach powojennych obszerna monografia „Ustrój adwokatury polskiej oraz Zasady etyki adwokackiej” autorstwa adwokatów *J. Bassechesa* i *I. Korkisa* wydana w 1938 r. we Lwowie przez Bibliotekę Wydawnictw Prawniczych, stanowiąca przegląd i wszechstronny zapis orzecznictwa dyscyplinarnego adwokackich sądów dyscyplinarnych i SN oraz uchwał organów adwokatury. Opisywała ona szczegółowo zagadnienia stosunku adwokata do klienta, stosunków wzajemnych między adwokatami, zasad koleżeństwa, zachowania i obowiązków adwokata wobec władz izbowych, zachowań przed sądami i władzami administracyjnymi, wolności słowa i jej granic, zachowania adwokata w przypadku zarzucenia mu przestępstwa lub innych przewinień, powinności adwokata jako kuratora, syndyka upadłości, zarządcy sądowego i sędziego polubownego. Monografia obejmowała także problematykę zakazu reklamy, werbowania klientów, organizacji kancelarii adwokackiej, pracy w przemyśle lub handlu, zajęć nieliczących z godnością stanu adwokackiego. Opisywała stosunek adwokata do aplikanta, powinności i obowiązki aplikanta, wreszcie kwestie dotyczące życia codziennego i towarzyskiego adwokata oraz powinności adwokata jako kontrahenta umów⁵.

W 1958 r. Naczelna Rada Adwokacka powołała komisję pod przewodnictwem adwokata *S. Janczewskiego*, której celem było przygotowanie projektu zbioru zasad etyki adwokackiej. W 1959 r. adwokat *S. Janczewski* opublikował w Palestrze cykl artykułów dotyczących zasad etyki adwokackiej pod tytułem „Godność zawodu”,

⁴ *J. Nowodworski*, W sprawie kodeksu etyki adwokackiej?, *Gazeta Sądowa Warszawska* 1936, Nr 7; *Z. Krzemiński*, *Etyka Adwokacka. Teksty. Orzecznictwo. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 24–25.

⁵ *J. Basseches, I Korkis*, *Ustrój adwokatury*, Lwów 1938; *A. Bąkowski*, *A jednak etyka adwokacka*, *Pal.* 2008, z. 11–12.

zebranych następnie i wydanych w odrębnej publikacji „Godność zawodu adwokackiego”⁶.

Opracowany przez komisję i przyjęty przez Naczelną Radę Adwokacką projekt zbioru zasad został opublikowany i poddany dyskusji środowiskowej. Zwyciężył pogląd o nadaniu zbiorowi zasad roli swoistego przewodnika, drogowskazu etycznego, wytycznych na wypadek sytuacji konfliktowych, nie zaś normatywnej i wyczerpującej regulacji. Uchwałą z 25.10.1959 r. Zjazd Adwokatury polecił Wydziałowi Wykonawczemu NRA opracowanie ostatecznego tekstu ze zmianą nazwy „kodeks” na „zbiór zasad”. Ostateczny tekst Zbioru Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu uchwalony został na posiedzeniu Naczelnej Rady Adwokackiej 6–7.5.1961 r.⁷ W następnych latach (1970, 1987, 1993) Zbiór ten był trzykrotnie nowelizowany.

Opierając się na wzorcach Zbioru Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu z 1961 r., Naczelna Rada Adwokacka 10.10.1998 r. uchwałą Nr 2/XVIII/98 przyjęła nowy „Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeks Etyki Adwokackiej)”. Był on następnie nowelizowany uchwałami NRA Nr 32/2005 z 19.11.2005 r. oraz Nr 33/2011–54/2011 z 19.11.2011 r. Jednolity tekst Zbioru Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeksu Etyki Adwokackiej) ogłoszony został przez Prezydium Naczelnej Rady Adwokackiej obwieszczeniem z 14.12.2011 r.⁸

Ustawa z 26.5.1982 r. – Prawo o adwokaturze przewiduje odpowiedzialność dyscyplinarną m.in. za „postępowanie sprzeczne z zasadami etyki lub godnością zawodu”. Uważa się za nie postępowanie zaprzeczające zachowaniu uwzględniającemu nakazy i zakazy wynikające z ogólnie obowiązujących norm etycznych oraz norm odnoszących się do osób wykonujących zawód adwokata, poniżające w opinii publicznej, podrywające zaufanie do zawodu.

Delikty dyscyplinarne muszą być i są ustawowo niedookreślone z uwagi na obiektywną niemożność stworzenia katalogu zachowań zagrażających należytemu wykonywaniu obowiązków zawodowych czy zachowaniu godności zawodu. Na gruncie prawa dyscyplinarnego nie obowiązuje zasada *nullum delictum sine lege*, w znaczeniu ścisłej oznaczoneści w ustawie czynu będącego podstawą odpowiedzialności⁹. Nie oznacza to jednak, że do zastosowania odpowiedzialności dyscyplinarnej wystarczające jest ogólne obwinienie o zachowanie sprzeczne z zasadami etyki lub godnością zawodu, bez skonkretyzowania sprzeczności czynu z zachowa-

⁶ S. Janczewski, Godność zawodu, Pal. 1959, z. 6–10; Z. Krzemiński, Etyka Adwokacka. Teksty. Orzecznictwo. Komentarz, Warszawa 2008, s. 26–27.

⁷ Z. Krzemiński, Nowy Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu, Pal. 1970, z. 3; *tenże*, Etyka Adwokacka. Teksty. Orzecznictwo. Komentarz, Warszawa 2008, s. 28.

⁸ Obwieszczenie Prezydium Naczelnej Rady Adwokackiej z 14.12.2011 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Zbioru Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeks Etyki Adwokackiej).

⁹ Wyr. SN z 5.6.2014 r., SNO 22/14, Legalis.